

Signaleringen

Gerritsen, Susanne (2008).

Een goed verhaal. Presenteren, praten, pleiten.
Amsterdam: Uitgeverij Nieuwezijds. ISBN
978 90 5712 257 6. Prijs € 19,95 (240 pp.)

Een goed verhaal. Presenteren, praten, pleiten. is een op de praktijk gericht boek dat het hele spectrum van mondelinge vaardigheden omvat. Het is bedoeld voor een breed hoger opgeleid publiek – van studenten en docenten tot advocaten en managers – dat voor studie of beroep zijn mondelinge vaardigheden wil verbeteren. In de opzet, gedetailleerde uitwerking en presentatie is het boek eerder geschikt voor zelfstudie en achtergrondmateriaal voor docenten, dan voor opname in een cursus of college.

De inhoud van de publicatie heeft theoretische inzichten als startpunt. Deze worden geïllustreerd met voorbeelden die ontleend zijn aan diverse situaties. Het accent ligt hierbij op economische en juridische voorbeelden uit de beroepspraktijk. Zo wordt bijvoorbeeld aan de hand van een casus de aanpak van een presentatie voor een juridisch congres is over genocide gedetailleerd besproken.

In het boek staan drie vaardigheden centraal waar professionals tijdens hun studie en in de beroepspraktijk mee te maken krijgen: een presentatie geven (hoofdstuk 2), een gesprek voeren (hoofdstuk 3) en pleiten (hoofdstuk 4). Alle hoofdstukken besluiten met een overzicht van aanvullende literatuur over het onderwerp.

Het tweede hoofdstuk geeft adviezen voor het houden van een presentatie. Wanneer kies je voor het medium presentatie is een relevante vraag waar het hoofdstuk mee opent. Ook worden de planning en voorbereiding besproken. Aan de hand van een werkplan leert de spreker-in-spé het publiek, de situatie en het doel van de presentatie te analyseren. Aan de hand hiervan wordt omschreven hoe de presentatie volgens de retorische principes uitgewerkt kan worden. De inleiding van de presentatie krijgt hierbij ruime aandacht, de andere onderdelen jammer genoeg minder. Ook worden er waardevolle richtlijnen gegeven voor een effectieve inzet van Powerpoint, hoewel deze jammer genoeg enigszins worden ondergesneeuwd door de uitleg over de omgang met de software zelf. Daarnaast is er aandacht voor de presentatietaak zelf (de omgang met zenuwen, lichaamstaal en het stemgebruik) en het beantwoorden van vragen na afloop.

In het derde hoofdstuk staat het voeren van een gesprek centraal. Het hoofdstuk start met inzichten uit de gesprekstheorie en conversatieanalyse. Aan de hand van de stelregels van Grice geeft Gerritsen concrete aandachtspunten voor het voeren van gesprekken, zoals ‘geef altijd het gezamenlijke doel van het gesprek aan bij het begin van het gesprek als je de (informele) gespreksleider bent of het initiatief tot het gesprek hebt genomen’ (p. 94). Ook besteedt de auteur aandacht aan de omgang met en interpre-

Signaleringen

tatie van indirect en impliciet taalgebruik, en bespreekt ze via het uit de sociologie afkomstige begrip 'face' hoe de relatie tussen de gesprekspartners goed kan blijven. Via de uitleg over beurtwisseling en vaste gesprekspatronen krijgt de lezer inzicht in de opbouw van gesprekken. Tot slot is er aandacht voor vaardigheden als het interpreteren van lichaamstaal, actief luisteren, de omgang met weerstand en slecht nieuws brengen.

Het laatste hoofdstuk borduurt op één aspect van de eerdere hoofdstukken voort, en staat hierdoor enigszins op zichzelf. Hierin staat het pleiten in de zin van overtuigen in presentaties en gesprekken centraal. In dit hoofdstuk worden de kenmerken van argumentatie, de begrijpelijkheid en aanvaardbaarheid van argumentatie in meer algemene zin besproken. In het laatste onderdeel koppelt de auteur dit aan praktische tips voor de argumentatie in presentaties en gesprekken. Een voorbeeld: 'Kondig de hoofdargumenten aan en werk ze dan een voor een uit. [...] Label de argumenten duidelijk ('Op grond van juridische, financiële en praktische overwegingen...').

De uitwerking van het boek toont duidelijk de twee kanten van de auteur. Taalbeheerser Susanne Gerritsen promoveerde aan de Universiteit van Amsterdam met het proefschrift *'Het verband ontgaat me'. Begrijpelijkheidsproblemen met verzwegen argumenten.* (1999) dat net als dit boek bij Uitgeverij Nieuwezijds is uitgebracht. De taalbeheersingstheorie als basis voor het ontwikkelen van mondelinge vaardigheden is een belangrijke pijler van het boek ('Het samenwerkingsbeginsel verwoordt de impliciete, maar krachtige sociale norm dat je in een gesprek met anderen moet samenwerken en je cooperatief moet opstellen.', p. 83). Daarnaast is de meer praktische kant aanwezig die aansluit bij het vervolg van haar carrière als trainer en docent bij verschillende bedrijven en instellingen. Dit laat zich terugzien in de praktische adviezen, de vele voorbeelden en

ook de losse stijl waarin het boek grotendeels geschreven is ('Het is ook belangrijk hoe je zelf zit, een gesprek is immers een vorm van samenwerking.', p. 136). In deze publicatie worden beide kanten jammer genoeg minder goed verenigd dan in Gerritsens degelijk uitgewerkte *Schrijfgids voor economen*.

Is *Een goed verhaal* ook zelf een goed verhaal? Enerzijds wel omdat de lezer zijn mondelinge vaardigheden kan verbeteren aan de hand van de inzichten en adviezen die gegeven worden. Anderzijds niet omdat de onderwerpen gericht en evenwichtiger hadden kunnen worden uitgewerkt en beter met elkaar in verband hadden kunnen worden gebracht, en de inhoud – naar analogie van het thema van het boek – duidelijker en aantrekkelijker had mogen worden gepresenteerd.

Everdien Rietstap

Haag, Esther & Dirven, Jeanne (2008, 3^e druk). *Schrijven in stappen. Handboek voor verslaglegging van literatuuronderzoek.* Den Haag; Lemma. ISBN: 9789059312739. Prijs: € 22,00 (171 pp.)

Het schrijven van een goed rapport is een moeilijke taak. Het is dan ook niet iets wat je zomaar kunt na het afronden van een middelbare school en een eventuele vervolopleiding, aldus Esther Haag en Jeanne Dirven. Zij stellen: 'Goed rapporteren moet je leren' (p. 5). Het doel van *Schrijven in stappen* is dan ook 'degene die voor de opdracht staat een literatuurverslag (of referaat, rapport) te schrijven, bekend te maken met een doelmatige schrijfmethode die hem in staat stelt een helder en gestructureerd verslag te schrijven' (p. 13). De doelgroep die de auteurs als lezers voor ogen hebben, wordt duidelijk uit deze doelstelling, namelijk: studenten. Waren de eerdere drukken van dit boek vooral gericht op studenten Bedrijfs-

kunde en studenten uit de sociaal-wetenschappelijke hoek, deze herdruk richt zich op meer studierichtingen, doordat de voorbeelden uit meer disciplines afkomstig zijn.

Het uitgangspunt van dit boek is dat schrijven een wisselwerking is tussen de processen voorbereiden, schrijven en herschrijven (p. 5). De schrijfsters noemen dit de 'rondes' waarin een tekst geschreven moet worden. De driedeling tussen voorbereiden, het schrijven van de inhoud, en het afwerken van de tekst vormt de hoofdstructuur van het boek.

Deze drie rondes zijn elk onderverdeeld in drie stappen. Bijvoorbeeld, bij het voorbereiden van de tekst horen de drie stappen: 1) van opdracht tot onderwerp; 2) van onderwerp tot globaal tekstplan; en 3) van globaal tekstplan tot uitgewerkt tekstplan. Om het schrijfproces nog overzichtelijker te maken zijn de negen stappen verder onderverdeeld in activiteiten die de schrijver zou moeten uitvoeren. Na elk deel presenteren de auteurs een checklist waarin alle activiteiten opgenomen zijn, die horen bij die schrijfronde.

Het doel dat de auteurs zich stellen, 'degene die voor de opdracht staat een literatuurverslag (of referaat, rapport) te schrijven bekend maken met een doelmatige schrijfmethode', is niet erg ambitieus. Interessanter is de vraag of dit boek de lezer in staat stelt om een helder en gestructureerd literatuurverslag te schrijven. Het antwoord op deze vraag moet, volgens mij, 'ja' luiden. Ten eerste, slaagt het boek er goed in om de complexe taak, het schrijven van een literatuurverslag, onder te verdelen in overzichtelijke stappen en activiteiten. Zo wordt in de stap 6, van structuur tot samenhang, de activiteit 'het bewerken van de hoofdtekst' genoemd. Deze activiteit is dan weer onderverdeeld in de aspecten: aanvullingen (p. 96) en inkortingen (p. 98). Van elk van deze aspecten worden handelingen genoemd. Bijvoorbeeld, bij aanvullingen worden de aspecten: toevoegen

van ontbrekende informatie (p. 96), geven van een definitie van een onbekend begrip (p. 97), en toelichten van gedachtegangen genoemd (p. 97). Ondanks dat het boek het schrijfproces lineair beschrijft, slaagt het erin om de recursiviteit tussen de drie rondes te benadrukken. De auteurs slagen hierin door activiteiten op te nemen waarbij de schrijver moet terugblikken op stappen die eerder gezet zijn. Bijvoorbeeld, als het eerste concept geschreven is (stap 4) wordt de schrijver aangespoord om te controleren in hoeverre deze concepttekst nog strookt met het tekstplan. De auteurs slagen er goed in om de stappen die een schrijver moet zetten concreet en overzichtelijk te maken. Een uitzondering hierop is paragraaf 4.1, *het bepalen van je schrijfstijl*, de auteurs slagen er hier niet in om met duidelijke activiteiten te komen die de schrijver zou moeten uitvoeren om tot een keuze voor een bepaalde stijl te komen. Haag en Dirven leggen uit wat stijl is en dat voorkeuren voor een bepaalde stijl persoonlijk zijn en dat een stijl passend moet zijn. Voor de concretere activiteiten die behoren bij stijlkeuze verwijzen zij naar hoofdstuk 7. Op deze uitzondering na, slagen de auteurs er goed in om concreet, overzichtelijk en volledig te zijn. Een tweede kenmerk dat het boek doet slagen in zijn didactische doel is het consistente gebruik van voorbeelden. Iedere activiteit die uitgevoerd moet worden, gaat vergezeld van een voorbeeld dat de bedoelde activiteit goed illustreert. Zo worden er op p. 144-145 herkenbare voorbeelden van grammaticale valkuilen gegeven zoals: dat/wat, hen/hun, en ook een aantal heeft/hebben. Ook de checklisten maken het boek goed bruikbaar als instructieboek.

De stijl van het boek maakt het bij uitstek geschikt voor beginnende studenten. De mate van explicitering en de toon maken dat het boek, voor een meer ervaren schrijver, nogal 'op de hurken' overkomt. Een voorbeeld: 'Voordat je begint met het uitschrijven van je tekstplan, moet je naden-

Signaleringen

ken over de stijl waarin je gaat schrijven. Je kunt informatie namelijk op verschillende manieren vormgeven. De ene tekst zal levendig over een onderwerp vertellen, terwijl een andere tekst over het onderwerp saai geschreven is. De ene tekst bevat moeilijke woorden en lange ingewikkelde zinnen, de andere is eenvoudig geschreven. We noemen dit stijlverschillen [...] (p. 68). Ondanks dat de stijl het boek misschien minder geschikt maakt voor een ervaren schrijver, heeft de gekozen stijl als voordeel dat het boek duidelijk is.

Iedereen die wel eens een literatuurverslag heeft geschreven (en/of nagekeken), weet hoe moeilijk en complex deze taak is. Dit boek maakt deze taak een beetje makkelijker. Het biedt een overzichtelijke en heldere beschrijving van de stappen die de schrijver moet zetten om een goed verslag af te leveren.

Rian Timmers

Aalbrecht, Heidi (2008). *Schrijfstijl. De basis van een goede tekst.* Amsterdam-Antwerpen: Uitgeverij Augustus. ISBN 978 90 457 0150 9. Prijs € 5,- (160 pp.)

Wagenaar, Pyter (2008). *Voor de vorm. Taalvraagbaak voor schrijvers.* Amsterdam-Antwerpen: Uitgeverij Augustus. ISBN 978 90 457 0149 3. Prijs € 19,50 (272 pp.)

De boeken *Schrijfstijl* en *Voor de vorm* zijn afzonderlijk verschenen delen in de reeks schrijfboeken van de Schrijfbibliotheek van Uitgeverij Augustus. Op de achterflap van de boeken staat dat de boeken bij elkaar horen en dat het handboeken bedoeld zijn 'voor de creatief schrijver die zijn manuscript ook uiterlijk perfect wil afleveren'. Aalbrecht (p. 102) geeft zelfs aan als een hoofdstuk 'vooral is bedoeld om je ervan bewust te maken het verstandig is er een naslagwerk voor schrijvers bij te pakken, zoals *Voor de vorm*'.

Als beide boeken hetzelfde doel nastreven en als ze expliciet naar elkaar verwijzen, waarom zijn er dan toch twee onafhankelijke delen uitgebracht? Het ligt voor de hand om dit op marketingtechnische gronden te verklaren: twee delen zullen waarschijnlijk beter verkopen dan één heel dik deel; *Voor de vorm* is namelijk alleen al 272 pagina's in omvang. Was het boek nog dikker boek geworden, dan is het meteen ook minder hanteerbaar voor de gebruiker. De dooslaggevende reden om twee delen te schrijven is waarschijnlijk meer op inhoudelijke gronden gebaseerd, want in *Schrijfstijl* is de invalshoek descriptief is, terwijl in *Voor de vorm* voor een normatieve invalshoek is gekozen.

Het descriptieve aspect van *Schrijfstijl* is aantrekkelijk voor schrijvers, omdat het niet zozeer gaat om de vraag goed of fout, maar om een kwestie van smaak en bewuste omgang met de taal. Aalbrecht (p. 14) beschrijft het gebruik van de tangconstructie als niet lezersvriendelijk, terwijl Wagenaar (p. 60) op gebiedende toon stelt: 'Zet bij elkaar wat bij elkaar hoort'. Nu doet Aalbrecht (p. 15) wel dezelfde aanbeveling, maar wordt deze afgezwakt omdat de prozaschrijver zich wel wat meer vrijheid kan permitteren.

En daarmee is de toon in Aalbrechts boek helder: zolang het grammaticaal allemaal klopt, valt er over stijl te twisten. Een schrijver kan namelijk met stijl kan spelen om een hoger inhoudelijk doel te dienen, bijvoorbeeld door consequent met de werkwoordstijden om te gaan en daarmee heen en weer te springen tussen heden en verleden (Aalbrecht, p. 24-25).

De voorbeelden uit literaire bronnen zijn goed gekozen, ze zijn in de eerste plaats functioneel en sluiten ten tweede aan bij de belevingswereld van het publiek: hedendaagse Nederlandse romanschrijvers. Het effect van korte zinnen wordt geïllustreerd door een voorbeeld van Heleen van Royens *Godin van de jacht* (2003) te vergelijken

met een citaat uit *De wandelaar* van Adriaan van Dis uit 2007. In het geval van Van Royen oordeelt Aalbrecht (p.10-11) dat de korte zinnen beter afgewisseld zouden kunnen worden met lange zinnen, terwijl het effect bij Van Dis de kortademigheid bij de hoofdpersoon benadrukt.

Wat het leesplezier ten goede komt, is dat Aalbrecht en passant commentaar geeft op de slechte betaling van correctoren en de foutjes die zij door de hoge werkdruk over het hoofd zien. Bijvoorbeeld in het boek *De langverwachte* (2002) van Abdulkader Benali staan samenstellingen consequent los geschreven zijn: winkel bediende, boezem vriendinnen en schoonheids zaken (Aalbrecht, p. 116). Ook in *Voor de vorm* staat een dergelijk commentaar opgenomen: 'De regelgever heeft om onnavolgbare redenen besloten dat Engels geen vreemde taal is, maar Nederlands.' (Wagenaar, p. 141)

De normatieve invalshoek en het beoogde publiek van *Voor de vorm* blijken uit de ondertitel: *Taalvraagbaak voor schrijvers*. Door de woordkeus in de ondertitel word ik vrijwel direct gewezen op het handige naslagwerk, de *Vraagbaak Nederlands* van Eric Tiggeler uit 2005. In de lijst met geraadpleegde bronnen wordt deze publicatie ook genoemd en dus rijst automatisch de vraag wat de toegevoegde waarde zal zijn van deze vraagbaak? Gezien het jaartal van publicatie is het in ieder geval nog net actueler in de voorbeelden. Bij schrijfcursussen aan mediastudenten is het bijvoorbeeld altijd prettig om te weten hoe nieuwe termen in correct Nederlands worden gespeld. In Tiggeler zijn weliswaar de correcte spelling van sms'en en mp3'tje gegeven, maar Wagenaar heeft ook het werkwoord msn'en opgenomen en Playstation 2's als de correcte meervoudsvorm van deze populaire spelcomputer.

Net zoals *Schrijfstijl* is *Voor de vorm* duidelijk geschreven voor de schrijver tijdens het schrijffproces. Wagenaar (p. 15) doet zelfs aan

de lezer de belofte dat hij tijdens het schrijven snel een antwoord zal kunnen vinden in zijn taalvraagbaak. Het register is dan ook zo geordend dat alle kwestie naar mijn idee makkelijk zijn terug te vinden, ongeacht de theoretische voorkennis van de schrijver. Bij de kwestie *hen, hun*, kan de gebruiker namelijk kijken bij de o van ondervindend voorwerp, of bij de h van *hen, hun*.

Kortom, de boeken zijn qua thema een cruciaal onderdeel van de reeks schrijfboeken en voor het beoogde publiek prettig te lezen, voorzien van duidelijke literaire voorbeelden, bruikbaar en compleet, want uiteindelijk was er geen kwestie te bedenken die niet in de boeken is terug te vinden.

Marijn de Jong

J. Renkema (ed.) (2009). *Discourse, of course. An overview of research in discourse studies.* Amsterdam / Philadelphia: Benjamins. (393 pp.)

Met de vorig jaar verschenen bundel *Discourse, of course* heeft Renkema aan zijn veelgebruikte *Introduction to Discourse Studies* (1992; 2004) een bijzonder vervolg gegeven. Dit keer gaat het niet om een monografie waarin de auteur een beeld schetst van het zich snel ontwikkelende vakgebied van de *discourse studies*, maar betreft het een verzameling van twintig artikelen die door een veelheid van experts zijn aangeleverd over een breed palet van discourse-analytische onderwerpen. Het boek is uitdrukkelijk gericht op MA- en PhD-studenten, en de bijdragen zijn zo geschreven dat ze gemakkelijk het materiaal zouden kunnen vormen voor een capita selecta cursus voor gevorderden. Met zijn selectie van de artikelen heeft Renkema er ook naar gestreefd onderzoekers en docenten een actueel beeld van de stand van zaken in het vakgebied te geven.

Signaleringen

Opvallend is hoe strikt in alle artikelen een vaste structuur is gevolgd, die er primair op gericht was studenten zo goed mogelijk op weg te helpen in de eerste fasen van het werk aan een MA-scriptie of een dissertatie. Na een korte abstract volgt in elke bijdrage een paragraaf getiteld 'The research challenge' waarin de auteurs – bij voorkeur refererend aan de eerdere uitgave *Introduction to Discourse Studies* – omschrijven wat voor onderzoeksvragen er nog liggen op het deelgebied waarover hun artikel handelt. Vervolgens worden steeds enkele voorbeelden gegeven van discourse-materiaal waarin de besproken verschijnselen zichtbaar worden. Daarna komt steeds een paragraaf over onderzoeksmethoden die door de auteur bij uitstek geschikt worden gevonden om de onderzoeksvragen in het deelgebied te beantwoorden, gevolgd door een paragraaf over de opzet en uitkomsten van recent en relevant onderzoek. Vervolgens wordt er steeds een concreet voorbeeld geschetst van een onderzoeksvoorstel dat tot een scriptie of proefschrift zou kunnen leiden; daarna komt nog een paragraaf over de praktische relevantie van het werk op het desbetreffende deelterrein. Aan het eind van elke bijdrage, die steeds om en nabij 5000 woorden telt, volgt dan nog een verwerkingsopdracht die de student alleen of in groepsverband uit kan werken.

De twintig bijdragen bestrijken een breed terrein: van metaforen in visuele communicatie tot machtsrelaties in Chinese dialogen, en van de analyse en evaluatie van argumentatieve discourse tot de semiotiek van rascisme. Om desondanks behalve binnen de bijdragen ook tussen de bijdragen een heldere samenhang te creëren, heeft Renkema de artikelen in acht afdelingen geordend: *discourse in communication, discourse and other communication modes, discourse types, discourse structures, stylistics and rhetorics, discourse and cognition, discourse and institution, en discourse and culture.*

De auteurs zijn letterlijk en figuurlijk afkomstig uit een grote diversiteit van gebieden. Ze zijn verbonden aan universiteiten en onderzoeksinstituten in Australië, België, Canada, Chili, China, Denemarken, Duitsland, Nederland, Korea, Oostenrijk, Polen, de VS en Zwitserland, en ze zijn werkzaam als argumentatietheoreticus, communicatiekundige, discourse-analyticus, psycholoog of (toegepast) taalkundige. Dat de bundel ondanks de grote verscheidenheid van onderwerpen, auteurs, vakgebieden en benaderingen een coherent en voor de doelgroep toegankelijk geheel is geworden, moet welhaast te danken zijn aan een serie kraakheldere richtlijnen die de redacteur aan de schrijvers heeft meegegeven, en aan een ijzeren discipline waarmee die richtlijnen ook gevolgd zijn. Zoals Renkema in zijn inleiding schrijft is hij door zijn collega's met wie hij dit boek tot stand heeft gebracht als hun Procrustes beschouwd, vanwege het mes dat hij steeds gezet heeft in alle informatie die niet paste in het tevoren geconstrueerde bed. Het resultaat is een uiterst bruikbare bundel geworden, niet alleen voor studenten die van discourse studies hun vak willen maken, maar ook voor onderzoekers die al enige tijd op dit terrein aan het werk zijn en die de kennis van hun vak willen verbreden en actualiseren.

Carel Jansen